

RESTÁS ATTILA

ZRÍNYI MIKLÓS POZSONYI CSODÁLÓI

KIVONAT: A dolgozat két olyan 1663–1664-ben megjelent könyvet vizsgál, amelyek még Zrínyi Miklós életében jelentek meg. A bennük található alkalmi versek Zrínyi katonai sikereit laudálják, amit összekapcsolnak Zrínyi családi örökségével, és utalnak a további törökellenes tervekre is, miközben – évszázadok óta használt toposzok segítségével – bemutatják a török pusztítást, és érzékeltetik a keresztény Európa számára a török pusztítás veszélyét. Az köztudomású az újabb kutatások nyomán, hogy Zrínyi és a hozzá közel álló politikai körök igénybe vették röplapok, hírójságok és költemények segítségével, hogy méltó propagandával biztosítsák a hős Zrínyi és politikai reprezentációját és jó hírét. Ezek közül az egyik, a pozsonyi evangélikus iskola magyar tanítója, Guttovieni József *Carmen acrostichum* címmel, míg a pozsonyi kanonok, Moró Ignác *Bustum lamentabile* címmel jelentetett meg kötetet (ez utóbbi egy emblémáskönyv).

Mindkettejükre jellemző az antik és a bibliai elemek egymásra vonatkoztatása, e kétféle paradigma párhuzamos használata, a bibliai elemek antikizálása és az antik elemek krisztianizálása. Dolgozatomban e két kötetet mint irodalmi és történeti dokumentumot mutatom be.

KULCSSZAVAK: török háború, neolatin irodalom, alkalmi költészet, emblémáskönyv, Zrínyi Miklós, Guttovieni József, Moró Ignác

ATTILA RESTÁS

ADMIRERS OF MIKLÓS ZRÍNYI IN POSONIUM (PREŠPOROK)

ABSTRACT: This paper examines two books published during Miklós Zrínyi's lifetime, in 1663–1664. The Latin occasional poems in the books praise Zrínyi's military successes, linking them to Zrínyi's family legacy and hinting at his further plans against the Turkish, while using centuries-old topoi to illustrate the Turkish destruction and to give a sense of the threat of Turkish destruction to Christian Europe. It is known that Zrínyi and the political circle close to him used leaflets, newspapers and poems to ensure the representation and good reputation of the hero and the politician Zrínyi through worthy propaganda. One of them, the Lutheran Josephus Guttovieni, *magister scholae Posoniensis*, published his book entitled *Carmen acrosticum*, while the canon Ignác Moró published an emblem book entitled *Bustum lamentabile*. Both are characterized by juxtaposition of antique and biblical elements, the parallel use of these two paradigms, the antiquation of biblical elements and the Christianization of antique elements. Thus, in my paper I present the two volumes as interesting literary and historical documents.

KEYWORDS: Turkish wars, neo-Latin literature, occasional poem, emblem book, Miklós Zrínyi, József Guttovieni, Ignatius Moró

A Magyar Királyság törökellenes küzdelmeinek, s benne a két Zrínyi Miklósnak a közvéleményben való intenzív megjelenése kivételesnek mondható a kora újkorban. A különböző műfajú nyomtatványokban, szöveges és képi dokumentumokban nemcsak a korabeli közönség híréhsége nyilvánul meg, hanem kíta-

pintható az az igyekezet, amellyel a politizáló hazai elit – köztük a politikus, katona és költő-író Zrínyi Miklós (1620–1664) is – próbálta befolyásolni és a maga irányába hangolni a döntéshozókat és az utca emberét egyaránt. A feltárt adatokból az derül ki, hogy „Zrínyi a török elleni háború ügyét következetesen képviselve, európai jelentőségű politikai programot tudott megfogalmazni és képviselni”.¹ A kutatás azt is hangsúlyozza, hogy megbízottai révén Zrínyi maga is kiterjedt propagandatevékenységet folytatott, és „törökellenes koncepciója a részben saját maga által készítettett arcképeken, látképeken és csataképeken folyamatosan megjelent”.² Számolni kell tehát egy külföldi, az üzleti körök vagy egyéb faktorok által fenntartott híráramlással a Zrínyiekkel kapcsolatos magyarországi eseményekről és egy olyannal is, amely mögött maga a Zrínyi család állt. Hasonló kettősség figyelhető meg a Zrínyi Miklós halálát követő kiadványok esetében is. Ezek egy részét a spontán érdeklődés szervezte, más részüknél azonban már megfigyelhető a Zrínyi körül csoportosuló politikai kör fellépése, illetve az özvegy, Löbl Mária Zsófia reprezentációja.³

Jelen dolgozatom témája a Magyarország számára végzetesnek (*fatalis*) tekintett 1663. évi török támadás idején, illetve az azt követő esztendőben megjelent egy-egy kötet, amelyek latin nyelvű alkalmi költeményeket tartalmaznak, és aktuális politikai üzenetük mellett azért is érdemelnek figyelmet, mert meghaladják az iskolai alkalmi poézis színvonalát. Az előbbi szerzője nemes Guttovieni József, Pozsony város hites írnoka (*liberae et regiae civitatis Posoniensis cancellarius juratus scriba*),⁴ aki *Carmen acrostichum* címmel jelentette meg munkáját 1663. december 6-án Zrínyi Miklós tiszteletére.⁵ Az *Ars et Mars...* kezdetű ajánló epigramma után néhány hosszabb vers következik: az első hexameterben

1 G. Etényi 2016, 288.

2 Tüskés 2015, 233.

3 Bene 1987, 362–365.; G. Etényi 2016, 328.

4 A szerző életrajza feltárt: a tőle származó nyomtatványok kormegjelöléseiből következtetve 1602-ben született. 1621-ben a szenicei iskola rektora, több szolgálati helyen keresztül kerül Pozsonyba, ahol a magyar iskola rektora. 1659 júniusával fejezhetette be a magyar iskolában való működését. Ezután – ahogy az 1663. évi kötet címlapján olvasható – a város hites írnokaként dolgozott. Kántori tevékenységéről 1667-ig vannak feljegyzések. Ezután a források nem említik a nevét. Varga 1977, 723.

5 Guttovieni 1663.

írt költemény sorkezdő betűi a *Comes Nicolaus a Zrínio, banus Croatiae, heros incomparabilis et virtute bellica nulli secundus, Hungariae defensor, vivat!* mondatot adják ki. A második disztichonos költemény (elégia), melynek a versfőiből a *Comes Nicolaus a Zrínio, perpetuus, Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae banus, flos procerum Hungaricorum, vivat diu!* olvasható ki. Ezeket három rövidebb költemény követi, melyek közt a középső a Miklós (*Nicolaus*) névre írt négy anagrammát írja körül.

A másik kötet, amely 1664. május 11-én jelent meg, Moró Ignác István (1623–1676[!]) pozsonyi kanonok munkáit tartalmazza, akinek személye sem ismeretlen a régi magyar irodalom és művelődés kutatói előtt: életrajzát a *Régi Magyarországi Szerzők* (RMSz) című kötet foglalja össze,⁶ melynek adatait ki lehet egészíteni a legújabb kutatások alapján. Bécsi és nagyszombati tanulmányai után 1646-tól lévai plébános, akit – bizonyára a kamarai alkalmazásban álló harmincados apja közbenjárására – a Magyar Kamara 1654. január 18-án mint esztergomi kanonokságra vagy más előkelő javadalom betöltésére alkalmas személyt ajánl Lippay György esztergomi érsek kegyeibe.⁷ 1658-ban lett a pozsonyi társaskáptalan tagja. 1664 februárjában – ugyancsak kamarai támogatással – a Méhes Pál halálával megürült pécsi prépostság elnyerésére pályázott.⁸ 1668-tól 1676-ig viselte a Hódoltságban fekvő bátai apátság apáti méltóságát, s gondja volt a rábízott javadalom megőrzésére és gyarapítására.⁹

Moróról már XIX. századi bibliográfusai is tudták – Agnelli György Imre (1690 körül – 1756) kéziratos munkája (*Album seminarii S. Stephani Regis Hungariae ab anno Domini 1683*) nyomán –, hogy jeles költő volt, versei nyomtatásban is napvilágot láttak, amivel elismerést vívott ki („*Poeta insignis. Applausus plures versibus in lucem in prelo dedit.*”).¹⁰ E versek azonban a közelmúltig lappangtak, néhány évvel ezelőtt találtam rá a verseket tartalmazó *Bustum lamentabile* című kötetre az Osztrák Nemzeti Könyvtár (ÖNB) internetes katalo-

6 Wix 2008, 556.

7 Galla 2015, 161.

8 Galla 2015, 162.

9 Molnár 2008, 121–123., 126–133. Molnár adataira alapján helyesíteni szükséges az RMSz-ben megadott 1670-es halálzási évszámot.

10 Zelliger 1893, 341.; Kollányi 1900, 350.; Szinnyei 1903, IX. 309.

lógusában.¹¹ E szerencsés felfedezésnek köszönhetően bővíthető a *Régi Magyar Könyvtár* III. sorozata ezzel a magyar szerző által külföldön (Bécsben), latin nyelven megjelentetett kötettel. Tanulmányomban e két alkalmi költő Zrínyi Miklóst dicsőítő, laudatív verseit értelmezem, azok fordulatait, toposzait, motívumait mutatom be, s ezek segítségével a Zrínyi körül csoportosuló, a Zrínyi érdekében fellépő politikai kör kommunikációs stratégiáira igyekszem kitérni. A fentiek alapján, bár arra nincsen adat, hogy a két költő ismerte volna egymást, kapcsolatuk mégis feltételezhető (talán éppen az evangélikus vallású Vitnyédy Istvánon keresztül).

A Carmen acrostichum és a Bustum lamentabile

Guttovieni József kötete, a *fatalis* 1663. évben megjelent *Carmen Acrostichum*, azaz Zrínyit köszöntő versgyűjtemény, mely aktualitásként Zrínyi hősi győzelmait nevezi meg a címdalton.¹² Ebben a kötetben – az RMKT kíséző tanulmánya szerint – „a költemények a közelmúlt eseményeinek visszhangján kívül a közvélemény tükrözői. Megfigyelhető bennük a bécsi udvarral, a német katonasággal szemben bizalmatlan magyar nemesség magatartása, történelmi szemlélete, a nemesi költészet frazeológiája [...]”¹³ Ebből az 1977-ben megjelent kíséző tanulmányból két mozzanatot emelek ki: egyrészt azt, hogy a vizsgált versek valóban lehetnek a közvélemény tükrözői, azonban ennél érdekesebb, ha azt

11 Moró 1664.

12 Guttovieninek összesen négy művét tartja nyilván a könyvészet: a tárgyalt 1663. évi kötetten kívül az *Applausus super solennem panegyrim in castro Ludan* című, az 1656. március 29-én Ludányban tartott evangélikus általános zsinat alkalmából készült versgyűjteményt (RMNy 2669); a *Carmen acrostichum* I. Lipótnak ajánlott, latin, görög, magyar és biblikus cseh nyelvű verseket tartalmazó kötetét (RMNy 2860); valamint a *Carmen congratulatorium de auspiciato Natalis recursu et elegia acrosticha de lamentabili Hungariae statu* című, 1664-ben ugyancsak I. Lipótnak ajánlott kiadványt (RMK III. 2239). Részletesen ez utóbbit sem elemzem, de kiemelem a címében Magyarország „siralmas” (*lamentabilis*) helyzetét.

13 Varga 1977, 724.

vizsgáljuk, hogy ezek a versek hogyan kívánják a közvéleményt alakítani vagy Zrínyi Miklós reprezentációját megteremteni. A másik megjegyzésem arra vonatkozik, hogy a közelmúlt kutatási eredményei alapján ma már árnyaltabban lehet értelmezni a korszak rendi mozgalmait, a Habsburg–magyar viszonyt.¹⁴

Az 1663-as kötet első verse a magyar előidők: a „hun virtus” és Marcus Aurelius említésén túl II. András kereszties hadjáratát emeli ki, majd – Bonfini alapján – nagyobb terjedelemben Hunyadi Mátyás győzelmeit verseli meg, akinek a nevét az egész Kelet félte, mert egyszerre győzte le az etiópokat, az oláhokat, a cseheket, a hunokat, a szaracénokat, sőt még az osztrákokat és a lengyeleket is („*Atque Oriens timuit Corvini nomen [...] Qui tempore vicerat uno Aethiopes, Valachos, Bohemos, Hunnos, Saracenos, his adde Austriacos [...] Polonos*”).¹⁵ Magyar Balázsról szólva pedig – Bonfini Kinizsi Pálhoz köti a történetet – azt a jelenetet idézi fel, amikor a (kenyérmezei) csata hőse fogaival egy törököt tartva táncol („*hominem qui dentibus ipsis armatum poterit saltando ferre*”).¹⁶

A dicső múlt bemutatása után tér át Zrínyire: a szigeti hőstől való származás érve után („*őseiben izzott a királyi tűz, hogy megtörje a törökök erejét [...] az ő ágyékából származol*”)¹⁷ a kirohanását írja le („*Felfegyverkezve tör ki a várból, nem félve az ellenségtől, miközben megnyitja a kapukat, zárt egység élén tör ki, és semmilyen törvénytől nem korlátozva öli az ellenséget*”).¹⁸

Saját korát megszólítva a költő Guttovieni a magyar vitézség példáit foglalja össze: („*Örvendjen az a föld, aminél nincs dúsabban termő, ugyanis bőven képes vagy ilyen virágokat teremni. Báthory István király, Bethlen [Gábor] és a két Rákóczi [György]: joggal számlálhatjuk közéjük*”).¹⁹ A vers tehát a felsorolt

14 Tusor 2015; 2017; 2022.

15 A Guttovieni-verset a modern kiadás alapján idézem: Varga 1977, 725. 29–33. sor.

16 Varga 1977, 725. 41–45. sor

17 „*Illustri quondam satus es de stemmate ZRÍNI / Regius in cujus majoribus extitit ardor / Turcarum vires frangendi. Sic probo nanque; / Unus enim ZRÍNI NICOLAI [...] / E cujus lumbis TE descendisse fatemur.*” Varga 1977, 726. 55–60. sor.

18 „*Armatus NICOLAUS enim ZRÍNI exit ab arce / Nil trepidans hostes, portis ast ejus aperitis, / Unus is ante alios in confertum irruit agmen, / Legibus et nullis vincunt cuntos necat hostes.*” Varga 1977, 726. 67–70. sor.

19 „*Gaude igitur tellus, quā nil foecundus usquam, / Affatim poteris nam tales gignere flores. / Rex Stephanus Bathori, Bethlehemus, et ambo Rakoczi, / Inter eos an non possint numerarier aequae?*” Varga 1977, 726. 84–87. sor.

hősök közé illeszti Zrínyi Miklóst. Milyen módon lehet a részben protestáns rendek példaképe a katolikus Báthory, aki nem vezetett Habsburg-ellenes hadjáratot, mint Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, aki ráadásul a választott magyar királyi címet is elnyerte? A két Rákóczi együttes említése megint problematikus: a sikeres hadjáratokat vezető I. Rákóczi György a linzi békében vívta ki és erősítette meg a protestánsok jogait, II. Rákóczi György viszont a lengyelországi vállalkozásával Erdély romlásához járult hozzá (még ha lengyelországi királyságának tervéhez Zrínyi is reményeket fűzött). Összességében talán valamennyien a magyar rendiség erejét képviselheték a nemesség szemében, és így egy olyan Habsburg-ellenes erő jelentkezését jelezhetik Zrínyi személyében, ami majd később, a szentgotthárdi csata és a magyar érdekek ellenében megkötött vasvári béke után erősödött meg. De források szólnak arról, hogy a későbbi Wesselényi-összeesküvésnek mondott szervezkedés csírájában már Zrínyi Miklós életében, 1663-ban is jelentkezhetett, ahogyan Klaniczay Tibor utalt erre monográfiájában: „Carafa nuntius már 1663-ban hallott a Zrínyi királyságára vonatkozó állítólagos tervekről és most, Zrínyi elkeseredését látva joggal tartott nyílt Habsburg-ellenes fellépésétől.”²⁰ A pápai követ ugyanis azt jelentette Rómába: „Ezek a miniszter urak gyanúval vannak eltelve Zrínyi Miklós gróf, horvát bán iránt, nem mintha a törökkel akarna egyetérteni, hanem hogy egy szép napon felkelést támaszthat Magyarországon és ő az élére állhat, talán azt a gondolatot táplálva, hogy ennek az országnak a királyává kiáltatja ki és koronáztatja magát Bethlen Gábor és mások mintájára, akik hasonló esetben fellázadtak.”²¹ A pápai követ értesülését talán a Guttovieniéhez hasonló vélemények is alátámaszthatták.

Míg Guttovieni kötetének első verse hexameterben, azaz heroikus versmértékben laudálta Zrínyit, a kötet második verse elégikus versmértékben (disztichonokban) a török pusztítását írja le, ami Köprülü Ahmed támadása után bekövetkezett. A nagyvezír ugyanis 1663. április 12-én indult el Driinápolyból Magyarország ellen, s június végére már Budára ért. Az oszmán haderő célja azonban Érsekújvár elfoglalása volt, mely vár kulcsfontosságú

20 Klaniczay 1964, 784.

21 Klaniczay 1964, 784. 17. lj.

volt Bécs és Pozsony, de a Felvidék védelme szempontjából is. Augusztusban megkezdett ostroma szeptember 26-án a vár megadásával zárult.²² Az oszmán győzelem együtt járt a környék pusztításával és kifosztásával, amit az elégia így ír le: az ember „látja a dicső falvakat és városokat, amik mindenhol lángok martalékává lettek, egy részük megérezte a tatár fegyvereket, míg más részüket elfogták. Férfiak és nők egyaránt megéreztek a bajt. Érsekújvárt és más várakat elfoglalta már az ellenség. A vad török már elfoglalta a földkerekség védőfalait. Milyen remény maradhat neked, oh, Európa, miután Magyarország elveszett!”²³

A költő részletezően festi le a török támadást követő pusztulást: „A háborúban romlásba dőlnek a várak, városok, országok, mezővárosok és falvak, de mindez békeidőben jól áll a sarkán. Esztergom, Pest, Buda, Székesfehérvár: A háború mindet elpusztította. Várad vára? Nyitra, Galgóc, Léva, Neograd? Barbárok birtoka mind.”²⁴ Zrínyire nem kisebb feladat vár, mint hogy a fenti helyeket a töröktől törekedjék visszafoglalni!

A vers zárata Horatius ódájára utalva (IV. 4) a győzelem biztosítékát nevezi meg: a törökverő hősoktól származó Zrínyi sikeresen tud a reá örökül hagyott feladatnak megfelelni.²⁵ (Ugyanennek a Horatius-allúzióknak majd Moró Ignác kötetében is lesz szerepe.²⁶)

Következzék tehát Moró Ignác eddig ismeretlen kötetének bemutatása, amelynek címe: „Az elcsüggedt magyar nép siralmas koporsója, amire dőlve

22 Perjés 2002, 368–371.; Kelenik 2016, 142.; G. Etényi 2016, 310.

23 „Egregios etenim PAGOS, immo OPPIDA cernet / (Immane!) in cunctis concinerata locis. / Tartaricum sensit gladium pars, parsque tenentur / Capta, suum sexus sensit uterque malum. / UJVARINUM, aliasque arces jam possidet hostis, / Hostis habet muros totius orbis atrox, / Ungariā amissā, quae spes Europa supersit / Tota tibi.” Varga 1977, 727. 49–56. sor.

24 „Marte ruunt arces, urbes, regna, oppida, pagi, / Cuncta sed haec talo stant bene pace suo. / Dic, ubi Strigonium, vel Pesth, vel Alba, vel Alba / Regalis? Marte haec jam periere semel. / Arx Varadina quid est? Quid Nitria? Galgociumque? / Quid Léva? Quid Neograd? Mansio Barbarica est.” Varga 1977, 728. 73–78. sor.

25 „Te comites comitem, Te heroem, Teque Dynastam, / Te similes similem progenuere Patres. / Sic fortes fortem, (Vates ut Horatius inquit) / Sicque boni pariunt, rite creantque bonos.” Varga 1977, 728. 107–110. sor.

26 „Nagy embereknek sarjai is nagyok, / Apjukra ütnek gyöngye csikók, tinók, / Az égre szálló sas se nemzett / Még soha gyáva galambfiókát.” (Bede Anna ford.)

zokog és a halotti siratást végzi a fiait megsirató Niobé, Hungaria” (*Bustum lamentabile afflictæ gentis Hungaricæ, cui innixa gemens Niobe Hungaria plorans filios suos, lessum celebrat mortualem*). A kötetet a szerző Zrínyi Miklósnak ajánlotta, akinek – Guttovienéhez hasonlóan – a teljes címzését is megadja, majd a szerző, Moró Ignác saját magát mutatja be (pozsonyi kanonok és a székesegyház szertartásmestere).²⁷ Nem kis öntudatra vall, hogy míg kötetének az elején Zrínyi Miklós címerképét közli, a kötet végén a saját családi címerüket helyezi el. Ugyancsak költői öntudatára vall a Moró-címer mellett közölt *Epilogus* szövege is: ebbe a vergiliusi „*arma virumque...*” mellé a saját nevét is beleszővi.

A Moró-kötet Zrínyi Miklóshoz intézett ajánlásában (*Epistola dedicatoria*) a szerző a hőstét laudálja, s a legerősebb bajnoknak, a haza díszének és szemefényének nevezi (*Heroes inter pugil fortissimo, Patriæ decus lumenque*). A méltatáshoz felhasználja a Zrínyi család címerét is, aminek a képét a címlapot követően közli. Arra kéri a hadvezért, hogy a kedvező körülményeket megragadva álljon helyt, és a győzelmeinek a tornyos jelvényét, amelyek a dicsőségét jelzik, mintegy a számunkra rendíthetetlen védőbástyát a továbbiakban is terjessze ki (*gloriosaque tua, tuorum turrita triumphorum insignia, nobis tanquam inconcussa antemuralia Plus Ultra promove*). Az ajánlásban Moró tehát egy évszázadok óta alkalmazott toposzt alkalmaz a Zrínyi családra: az eredetileg az Ernuszt-címerben szereplő kőből rakott tornyot (*turris*), aminek használatát I. Ferdinánd 1554. április 15-én engedélyezte a Zrínyiek számára,²⁸ átértelmezi, s a „kereszténység védőbástyája” (*propugnaculum Christianitatis*) fogalommal azonosítja.²⁹ A címerpajzs jobb oldali mezejében szereplő sárkány (*draco*) az ősi Zrínyi-címerként ismert vörös mezőben lebegő kettős fekete szárny helyére a sisakdíszről került a pajzsra, amit Moró úgy értelmez, hogy a sárkány mint csa-

27 A kötet a magyarok által kedvelt bécsi Cosmerovius-nyomdában jelent meg, vö. Viskolcz 2008, 13–18.

28 Az oklevél a következőképpen írja le a címerképet: „*murum scilicet propugnaculi ex lapidibus quadratis inter se quodammodo thessalatim conjunctis extracti speciem prae se ferentem, supra quem turris structura simili eminet, habens in se speculam, cujusmodi imprimis memorum forma, inferme rotunda et sursum versus in longum producta cernetur*”. Barabás 1899, II. 317–318.; Varga 2016, 158–159.

29 A toposz értelmezéséhez lásd: Imre 1997; Pálffy 2010, 136–186.; Száraz 2012.

ládi jelkép készen áll a harcra, hogy karmaival megragadja és végleg legyőzze a keresztény név félholdas ellenségeit, majd sürgeti Zrínyit, hogy az oszmán nemzetség végső pusztulását készítse elő és fegyverkezzen (*gentilitiumque Draconem tuum, alias ad rapiendum unguibus ac in praelia instructum, ad debellandos Christiani Nominis hostes Lunigeros, postremamque Gentis Othomannicae perniciem instrue ac obarma*). A görög mitológiára való utalással, ahogy „a Heszperiszek kertjében az aranyalmákat egy sárkányra bízták hajdan Atlas leányai, úgy az egykor virágzó hazánk ragyogó aranyalmafájára is a te nemzetséged sárkánya vigyázzon éber szemmel virrasztva, hogy óvja és védelmezze”. (*Hoc, inquam, Nobile florentis nostrae quondam Patriae POMUM auro coruscum, solertiori curā quam olim Hesperidum hortis mala aurea Draconi custodienda Sacra fidebat Atlantiadum cohors, indefessisque vigiliis, insomnibus pervigilibusque oculis GENTILITIUS DRACO TUUS ad fovendum excubet tuendumque.*³⁰) Az ajánlás szövegébe ékelt metszeten a magyar címerrel díszített országalmát védelmezi két oldalról a sárkány és a torony alakja.

---

30 Moró 1664, 2b–3a.

1. kép. Zrínyi Miklós címei, címere és annak magyarázata a címlap hátoldalán

Forrás: https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ169053606

Erre a Zrínyi-címerre utal a kötetnek az a verse, amely így írja le a címerképeket: „Ezt adja elő a Zrínyiek híres címere: jobbra egy sárkány áll az erőszakos ellenséggel szemben, a bal oldal tartalmazza az erős tornyot, hogy ne jusson át az ellenség.”³¹

31 „Haec sua ZRÍNIADUM praeclara insignia produnt: / Dextrâ parte Draco violentos fertur in hostes, / Laeva tenet Turrim validam, ne transeat hostis.” Moró 1664, 12a.

Moró Ignác emblémákban fejti ki témáját. Kötete az emblematicus irodalomnak abba a csoportjába tartozik, amely alapvetően dicsőítő funkciót tölt be, s „uralkodókat, hadvezéreket különféle hadi, politikai események kapcsán” vagy „különbéféle világi és egyházi tisztségek elnyerése” alkalmából szólít meg vagy legitimál.³² A kortárs cseh jezsuita Bohuslav Balbin (1621–1688) szerint: „Az *emblemata* három részből áll: a kép vagy ábrázolás, aztán a *lemma* vagyis a felirat, s végül az *epigramma*, ami a témát egészen kifejti.”³³ A kutatás kimutatta, hogy az epigramma helyébe hosszabb mű is kerülhetett, és a metrumban is megengedett a változatosság.³⁴ Mindezek érvényesek erre a kötetre is. Az első versben „a hős Zrínyi Miklósnak, a Magyar Királyság hadi oltalmazójának” (*HEROI NICOLAEO ZRINIO REGNI VNGARIAE MARTIS PRAESIDI*) – utalva a teljes kötet címére – „panaszolkodik a magyar Niobé” (*Queritur Niobe Vngarica*). Mindegyik felirat *chronographicum* vagy *chronosticon* is egyben: az 1664-es évszámot rejtette el bennük a költő. A kép magát a gyászos koporsót ábrázolja: rajta Magyarország címere, az országalma, s a kép tartalmazza a török pusztítás topikus, nyomtatványokban gyakran ismételt elemeit: a felégetett falvakat, várakat s a rabláncon elhurcolt keresztényeket.³⁵ Maga a vers a képen látottakat fejti ki részletesen. Az alkalmi versek pontosan követhető eseményekre reagálnak.

32 Knapp–Tüskés 1996; Knapp 2003, 110–112.

33 „Partes Emblematis sunt: *Pictura seu Imago*, deinde *Lemma seu Inscriptio*, tandem *Epigramma*, quod rem totam explicat.” Balbin 1687, 232.

34 Knapp 2003, 48.

35 Moró 1664, 4a–5b.

4

Chronographicum.

HEROI NICOLAO ZRINIO REGNI VNGARIAE
MARTIS PRÆSIDI

Queritur Niobe Vngarica.

Nulla salus Patriæ, Patrem Te poscimus omnes,
Magnanime Heros, Athleta Invicte, ultima nostra
Anchora ZRINIÆDES firmissima, spesq; salutis,
Põrgæ Tuas querulis Dux Maxime vocibus aures.

Cernis

2. kép. A gyászos koporsó, háttérben felégetett települések és a rabláncra fűzött keresztények topikus ábrázolásával

Forrás: https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=A-BO_%2BZ169053606

Érsekújvár elvesztése után a török ellen általános nemesi felkelést maga Zrínyi is javasolt, melynek élére – a nádor országos főkapitányi hatáskörét ellátva – I. Lipót magyar király Zrínyit nevezte ki, mint „az egész magyar nemzet és az apostoli Királyság hadseregének fővezére” (*totius Gentis Hungaricae ac Regni Apostolici Militiae Dux*).³⁶ Ez a tisztség, amit Zrínyi 1663 decemberéig töltött be, a kiadvány címlapján is megjelenik.

36 Pálffy 2016, 29–30.

Chronosticon.

AVXILIANTE DEO SVPERISQVE FAVENTIBVS, & TE
INSIGNI PVGILI FAX OTTOMANNA RVET.

Sequitur Patrem sua Proles.

Involat, inficit Soboles generosa Paternis

DUX ZRINIUS vestigijs.

Pegaseis vehitur præceps foeliciter alis,

Non Dædali velut Icarus.

Ut Leo magnanimus truculentos fertur in hostes,

Non Cervamaturat fugam.

B 3

Turca

3. kép. Allegorikus ábrázolás Zrínyi győzelmeiről és az eszéki híd felégetéséről

Forrás: [https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=A-](https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=A-BO_%2BZ169053606)

[BO_%2BZ169053606](https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=A-BO_%2BZ169053606)

Az 1663 végén I. Lipót császár elnökletével megnyíló regensburgi birodalmi gyűlésen – bár Porcia herceg, a Titkos Tanács elnöke a defenzív háború mellett érvelt, s a törökkel kötött béke fenntartására törekedett – János Fülöp mainzi választó mindent elkövetett a török elleni offenzív háború sikerének érdekében. Azt, hogy Zrínyi képes az eltérő stratégiai elképzeléseket összeegyeztetni, talán az jelzi, hogy a Zrínyi-címerben a sárkány jelképezi a támadó (defenzív), míg a torony a védekező (offenzív) magatartást. Közben Zrínyi 1664 januárjában elindította téli hadjáratát, s több mint kétszáz kilométer mélyen nyomulva a hó-

doltsági területekre a Rajnai Szövetség csapatait irányító Hohenlohe gróffal, jelentős török várakat foglaltak el, s február 2-án felégették a török utánpótlásban kulcsfontosságú eszéki hidat.³⁷ A katonai sikerek hatására a regensburgi gyűlés megszavazta a császár által a török háború folytatásához kért katonai segítséget. 1664. február 12-én (vagy azt megelőzően) Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc is megérkezett a téli hadjárat sikerének a hírével és propagandaanyagával.³⁸

Mindezek ellenére – bár a mainzi érsek Zrínyi Miklósban látta az ideális jeleltet – nem sikerült az egyesített császári és birodalmi csapatok közös parancsnokát kijelölni, így végül a közös főparancsnokság tervét elejtették. Zrínyi csupán a horvát és magyar katonaság vezetésére kapott a császártól megbízást.³⁹

A második vers felirata – „Lipót alatt diadalmaskodni fogsz, Zrínyi-ország-lán” (*SVB LEOPOLDO TRIVMPHABIS LEO A ZRINIO*) – hódolat az uralkodó előtt,⁴⁰ míg a következő vers a horatiusi idézettel („*Fortes creantur fortibus et bonis*” Ódák IV. 4.) a Zrínyiek családi örökségére utal: „Erős emberektől itt hadra termett erősek születnek” (*Fortibus hinc fortes genuino Marte creantur*),⁴¹ akárcsak a Guttovieni-versben megjelenő rájátszás. Ugyancsak a dédapa szigetvári diadalát idézi meg Moró, amikor a téli hadjárat eseményeit verseli meg: „Az unoka ősapja vérenek bosszulója lesz, amikor támad és hadigépezettel töri a falakat” (*Irruit ecce NEPOS fit Aviti sanguinis ultor, / Dum machinis muros quatit*), de említi a szöveg Turbék elfoglalását, az eszéki híd felégetését és Kanizsa ostromának a megkezdését is.⁴²

37 G. Etényi 2016, 310.

38 R. Várkonyi 2010, 249.

39 R. Várkonyi 2010, 303.; G. Etényi 2016, 318.

40 Moró 1664, 6a.

41 Moró 1664, 6b.

42 Moró 1664, 7a–8b.

Chronographicum.

sVb Leopoldo trIVMphabls Leo à zrInIo.

Leo rugiet quis non parvebit? Amos 3. c.

Horrificos tribuit vultus natura Leoni

Erectisq; animos contulit illa jubis.

Novit & incedens gressus glomerare superbos,

Raucat in indomitas obvius ille feras.

Intrepidum trepidans cùm spectat turba ferarum

Protinus in latebras profilit illa suas.

Quis TE degenerem Patrijs desistere factis

Æmula QVEM Virtus Martia semper alit?

CVIVS in occursum Mahometicus obstupet ausus,

Quin solum agnomen Gens inimica pavet.

Ah paveat truculenta phalanx modò tuta superfit,

Noftra TVIS requies accelerata jubis.

B 2

Chro-

4. kép. Lipót alatt győz a Zrínyi-oroszlán

Forrás: <https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/>

viewer.faces?doc=ABO_%2BZ169053606

Chronographicum.

FOELIX, InVICtVs, fortVnatViqVc beLLorVM AchILLes,
AtLas Vngarlæ, Leo fortls, AthLeta à braVio zrInlVs.

Fortes creantur fortibus & bonis.

Hor: Lib: 4. Carm: Oda 4.

*Circumfusa dedit TE Virtus Numinis alti
Magnaq; pars Animæ Experientia contulit Artem
Cui dudum Natura dedit TIBI provida Martem,
In TE etenim Victoris Avi Solertia plenis
Fluxit ab uberibus, tali TE neclare potum
A teneris Lucina aluit, juvenilibus annis
Protinus atati accrevit Mavortia Virtus;
Neclar habet primas Laurus tenet illa secundas,
Paverat id sugentem, Victorem ista coronat,
Fortibus hinc Fortes genuino Marte creantur.*

Chro-

5. kép. Erős és derék emberektől derekak születnek

Forrás: https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=A-BO_%2BZ169053606

Motívumok, toposzok és a történelem textualitása

A reneszánsz és barokk kor alkalmi neolatin költészete kedvelte az antik utalásokat és rájátszásokat, felhasználta a toposzokat és az állandósult formulákat, miközben az aktuális eseményekre is reagálni kellett. Az előzőekben mutattam példát arra, hogy Guttovieni hogyan alkalmazza a magyar történelmi hagyományt a törökellenes küzdelmek megalapozásához, vagy hogyan használja a felégetett falvak és városok, rabszjira fűzött gyermekek és asszonyok ábrázolását a török pusztítás érzékeltetésére, s Moró hogyan használja a görög mitológiát (Niobé fájdalom) és a panasz (*querela*) műfaját a veszteség érzékeltetésére. Mindkettejükre jellemző az antik és a bibliai elemek egymásra vonatkoztatása, e kétféle paradigma párhuzamos használata, a bibliai elemek antikizálása és az antik elemek krisztianizálása. Moró kötetének második – már említett – költeménye Ámosz próféta könyve 3. fejezete 8. versét klasszikus versmértékben verseli meg, és parafrázisát adva értelmezi, a harmadik vers pedig a horatiusi szalóige átírását adja és a klasszikus idézetet a kereszténység bajnokára alkalmazza.

Ezt a horatiusi mondást választotta jelmondatul Zrínyi kortársa, a vezekényi csatában elesett Esterházy László is, ahogyan azt a gróf temetési prédikációjában Hoffmann Pál püspök megörökítette: „az erős szüléktől származnak az erős fiak (amely mondását *Horatius*nak kivált-képen való bélyegül, jelül, *Symbolum*ul választotta volt magának ez a vitéz gróf úr)”.⁴³ Zrínyi Miklós esetében viszont még nagyobb tétje volt ennek az idézetnek: ugyanis köztudomású lehetett, hogy amikor Zrínyi Itáliában járt, s maga a pápa, VIII. Orbán is fogadta, Horatiust idézve, a Zrínyiek vitézségére utalva e szavakkal adta át neki saját költeményeit tartalmazó kötetét.⁴⁴ Az ajánlás ma is olvasható a zágrábi Zrínyikönyvtárban.⁴⁵

43 Kecskeméti 1988, 139.

44 Szörényi 2017, 449.

45 Klaniczay 1991, 261–262. (260. sz.)

Ugyancsak bibliai és antik eredetre megy vissza az a toposz, amelyről sokáig azt vélték, hogy Zrínyi Miklós elveszett arcképének felirata:⁴⁶ „Tanul és tapasztal, kezében könyv és kard váltakozik, azért rajzolta utolsó képén a művész úgy, hogy baljában könyvet, jobbában kardot tart, azon az oldalán sok kötettel teli polc, ezen mindenféle fegyver látható, eme jellemző mondással: *Ex utroque miles* – Mind a kettőben harcos.”⁴⁷ A mondás eredetileg Nehemiásra, Jeruzsálem városfalának építettségére vonatkozott, akinek az emberei egyik kezükben a fegyvert, másikkban az építkezéshez szükséges eszközöket tartották (Neh 4,11), de a mondást Julius Caesarra is alkalmazták.⁴⁸ Magyarországon Didacus Saavedra Fajardo emblémáskönyve népszerűsítette.⁴⁹ A Moró által írt emblémavers felirata arra utal, hogy „Marshoz igyekszik Zrínyi Miklós” (*STVDET MARTI NICOLAVS A ZRINIO*).⁵⁰

Ahhoz a vershez, amelynek felirata: „Zrínyi, a nagy vezér az égiek támogatásával önként többet fogad” (*MAGNVS DVX ZRINIVS SVPERIS FAVENTIBVS PLVS VLTRA VOVET*) egy olyan metszet járul, amelyen a Zrínyi-címerből ismert torony védelmében egy sárkány száll szembe a turbánt viselő hidrával, ami a törököket jelképezi, a versben pedig szerepel a Herkulessel való azonosítás.⁵¹ Bene Sándor hívta fel a figyelmet arra, hogy Herkules alakja a sztoikus gondolkörben Krisztus-prefigurációként is értelmezhető,⁵² s amiként a *Syrenakötet*, Moró Ignác is költészetében az állhatatossággal és a halhatatlansággal kapcsolja össze hősét. Ugyanezek a szóképek szerepelnek Zrínyinek az I. Lipótnak 1664. február elején küldött levelében, amelyben beszámol a téli hadjárat sikereiről, és támogatást kér Kanizsa elfoglalásához: „Ez a vár, Felség, megle-

46 Restás 2021.

47 Széchy 1902, V. 206–207.

48 „*Nehemias* builder may be the Souldiers Embleme: A sword in one hand, a trowel in the other, with *Caesars* motto inverted: *Ex utroque miles*. A Souldier must have both one hand to fight, another to worke. If there bee no use of the sword, he must make use of the trowel: He must get his living as by blood, so by sweat, as he is best accommodated, by the sweat either of body, or braine.” Palmer 1635, 5–6.

49 Kecskeméti 1994, 80; Kecskeméti 1998, 201. A szerzőre lásd: Monostori 2020, 428–432.

50 Moró 1664, 10a.

51 Moró 1664, 9a–9b.

52 Bene 2021, 656.

hetős árnyékot vet koronája díszére, s ha már ily kedvező alkalom nyílt, nem hanyagolható el egyetlen próbálkozás sem, hogy levágjuk a fejét a hidrának, amely harmincezer császári alattvalót tart karmai között.”⁵³ Ez a részlet arra utal, hogy a kötet vers- és képanyaga felhasználható volt a politikai vitákban, s könnyen mozgósítható érveket adott a török elleni fellépéshez.

Chronographicum.

MagnVs DVX zrlnIVs sVperls faVentlbVs
PLVs VLtra VoVet.

Nec Hercules contra duos.

*Satis superquè Martio fit pectori
Si tortuosum lancinet colubri caput
Si fastuosò Vertici cydarim auferat
Busto suoq, celebret exequias Styge.*

*Hic est nefandus virulentis Anguibus
In Orbis ultimam Draco instructus necem,
Et Christiani Nominis lapsum gravem,
Armata ducit agmina, insonti gregi
Insultat excidium struit dirum caput.*

C

Aß

6. kép. Zrínyi Herkulesként küzd meg a törököt jelképező hidrával

Forrás: [https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=A-](https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=A-BO_%2BZ169053606)

[BO_%2BZ169053606](https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=A-BO_%2BZ169053606)

53 I. Lipótnak, 1664. február eleje. Zrínyi 1997, 206.

A már említett *aranyalma* motívum ugyancsak felbukkan még a kötetben: Atalanta történetét idézi fel, akinek Hyppomenes felajánlotta a kardját és a gránátalmáit is, hogy visszatartsa; ugyanígy a mindenki által vágyott Kanizsát is el fogja nyerni ilyen ajándékkal Zrínyi.⁵⁴

Hasonló módon ugyanerre a mitológiai történetre utal egyik levelében Zrínyi bizalmasa, Vitnyédy István is, amikor az erdélyi eseményekről tudósítva politikai jelentéskörben – mint a főhatalom jelképét – alkalmazza ezt a motívumot: „Ki fogja az elgördített arany almát elnyerni, el kell várunk, akár ki legyen, csak magyar és fejedelem helyett basa ne legyen a porta régi kívánsága szerint.”⁵⁵ De Zrínyi fölött elmondott gyászbeszédében Kéry is Magyarországgal azonosítja az aranyalmát,⁵⁶ ahogyan a Vitnyédy támogatásával Tübingenben megjelentetett gyászvers szerzője is.⁵⁷

A kötet egyik leghosszabb verse, amelynek a felirata: „A győztesnek megadásék a munka jól megérdemelt jutalma” (*PRAEMIA VINCENTI DENTVR BENE PARTA LABORIS*).⁵⁸ Ennek mottója: „Fegyverbe, fegyverbe, katonák” (*Ad arma, ad arma, Milites*), mely Zrínyi közkezen forgó és kéziratban terjesztett röpiratának egy gondolatát népszerűsíti. *Az török áfium ellen való orvosság* (1661–1663) egy nevezetes helyéről van szó: „Itt talám valaki engemet megszólít s kérdi tőlem: mit akarsz ezekből a sok beszédekből kihozni, mit tanácsasz, könnyű akárkinek is declamálni, praedicálni, de orvosság kell a betegnek, flastrom a sebnek? Én arra röviden felelek, meg is duplázom kiáltásomat, Fegyver, fegyver, kívántatik és jó vitézi resolutio.”⁵⁹ Csillag István vette észre, hogy Wesselényi Ferenc nádor is „ezt idézi-imitálja az Ad Omnes Comitatus Hungariae címzett kiáltványában: »Kardoth, kardoth, fegyvert, bátor szívet szerezzen s nevellyen magában« a magyar nemzet.”⁶⁰

54 „Protinus optatam junget Sibi Marte Canisam / Cunctis amabilem procis. / Vicit et Hyp-pomenes Atalantam praepete cursu / Pomo retardam flexili, / Hic granata Suae ferrumque volubile SPONSAE / Ut certa, poma deferet, / Hoc Paraphernali SPONSUS Sibi munere SPONSAM, / Brevi Canisam vinciet.” Moró 1664, 8b.

55 Vitnyédy István Zrínyi Miklósnak, Sopron, 1660. július 11. Vitnyédy 1871, 152–153.

56 „Te voltál az, aki ezt az egykor gyönyörű aranyalmát, az annyi szent fiának apostoli palástjába öltözött szépséges, racheli Magyarországot...” Kéry 1989, 318.

57 „Mint egy fene vadak, / Dühös Oroszlányok, / Nem szánnyák ha rabolnak. / Mint ezt szégyén hazánk, / Ki volt Arany almánk, / Példája bizonytva.” Varga 1981, 11. 49–54. sor.

58 Moró 1664, 11a–13a.

59 Zrínyi 2004, 208.

60 Csillag 2016, 170–171.

Ugyancsak Csillag István tárta fel az Áfiumnak azt a kéziratos másolatát, amely hajdan a zirci ciszterciák birtokában volt, s a röpirat végén – mintegy függetlenül – tartalmazza a *Bustum lamentabile* kötet verseinek öt feliratát: „Chronographicum. / MagnVs DUX ZrInIVs sVperIs faVentIbVs / pLVs Vltra VoVet. / Chronosticon. / Proe Mia VIncentI DantVr bene parta LaborIs. / Chronosticon. / aVXIIlante Deo sVperIsqVe faVentIbVs, et te / InsIgnI pVgILLI faeX othoManna rVet. / Chronographicum. / foeLIX, inVICtVs, fortVnatVsqVe beLLorVM / aChiLles atLas, VngarIae Leo fortIs athleta / a braVIO ZrInIVs. / Chronographicum. / sVb LeopoLDo trIVMphabIs Leo a ZrInIo.”⁶¹ Bár ő még nem azonosíthatta e szövegek eredetét, e másolat is bizonyítja az emblémáskönyv elterjedtségét és a politikai kommunikációban való felhasználását.

Még két kiadvány van, amelynek szerzőjéről biztosan állítható, hogy ismer-te Moró munkáit: az egyik Andreas von Sancta Theresia bécsi sarutlan karmelita barát gyászbeszéde,⁶² mely nemcsak a Horatius-jelmondatot, az *Ex utroque miles* szólást és a képhez tartozó feliratot idézi,⁶³ de a Zrínyi-címer kétsoros jelmondatát is.⁶⁴ A másik Kéry János gyászbeszéde, mely utal a VIII. Orbán pápa által idézett Horatius-sorokra,⁶⁵ más bibliai és antik hősök mellett a hidrát legyőző Herkulesre,⁶⁶ és idézi az *Ex utroque miles* jelmondatot.⁶⁷

61 Csillag 2016, 157–158.; 200–202. (E feliratok fordításánál átvettem Csillag megoldásait.)

62 Andreas von S. Theresia 1664; Andreas von S. Theresia 1679, 830–846.

63 Salamon 1886, 413., 416., 417–418., 422.

64 „Mintha az ünnepélyes gyászmenet vitézei szellő lobogtatta zászlókon s számos lobogón és pajzson emelnék magasra a szép koronát, alatta a dühös és kegyetlen sárkányt és a hatalmas alkotású bástyát. Megijedek! Mert nem a Zrínyieké-e ez a dicső nemesi címer? Ah! Ez az! Jól ismerem! Képei azt ábrázolják, hogy ez az ősrégi, világszerte magasztalt grófi fényes család, mint a halállal fenyegető sárkány, az összes ottomán hatalom réme, s mint egy tömör bástya: a kereszténység védelme. Úgy, hogy méltán írhatnám a sárkány alá offensive, s a torony alá defensive, ezzel kifejezve, hogy e számos ősökön át leszármazott család veleszületett vitézsége nemcsak a kereszténységet védi, hanem a természetes ellenség ellen támadó harcokat visel, mint eddig dicsőséggel tette s magunk is tanúi voltunk.” Salamon 1886, 410.

65 Kéry 1989, 317.

66 „Te voltál az az igazi *Hercules*, Juppiter fia, aki nem a nemeai oroszlánt, nem a hétfejű hidrát, hanem a mohamedánok oroszlánját és a tatárok szörnyű hidrátját tiportad földre.” Kéry 1989, 319.

67 „Érdemeid kiválósága miatt a római diktátornál is nagyobb voltál Te, aki a bölcsességet ritka látvánnyal társítottad a magyar vitézséghez, és magadban szövetséggel egyesítetted *Pallast* és *Marsot*, nagyobb dicsőséggel, mint *Julius*, aki a kettő révén lett *Caesar*.” Kéry 1989, 319–320.

Ha a Zrínyiről készült képi ábrázolásokat tekintjük át, akkor is szembeötlő egy-egy párhuzam. John Chantry 1664-ben készített rézkarca Zrínyi képzeletbeli térképére.⁶⁸ Az ábrázolást azt teszi azonosíthatóvá, hogy felirata közli: *The true Effigies of Count Nicolaj Serini, Generalissimo of the Christian Army in Hungary. Zrínyi mellett a dédapja szellemével. „A szellem szájából kijövő írászalag szövege: »Avenge thy country and my Blood«, azaz »Bosszuld meg hazádat, s véremet«.*⁶⁹ Ez a megfogalmazás talán a már idézett *„irruit ecce NEPOS, fit Aviti Sanguinis Ultor”* sorra megy vissza.⁷⁰ A Zrínyi Miklósról készült portrék gyakori hitelesítő kelléke a családi címer: Balthasar Moncornet (1663/64), Adriaen Posseniers (1664/65) az eredeti, ősi címert közli.⁷¹ Jan Thomas festménye nyomán készítette Gerhard Bouttats nagy méretű rézmetszetét, ezen viszont már a Moró-kötetből származó címer hitelesíti az ábrázolást.⁷²

A Zrínyi személye körül megjelenő szöveges és képi ábrázolások között különleges hely illeti meg Moró Ignác emblémáskönyvét. Szövegében, frazeológiájában és szemléletében rokon az azt megelőző kiadványokkal, például Guttovieni József munkáival, azonban a mitológiai apparatus felhasználása, a költői mesterkedés és a közölt képanyag révén összetettebb hatást képes kiváltani, és megjelenése nemcsak Zrínyi életében, de később, halála után is képes érdeklődést kelteni.

68 Cennerné Wilhelmb 1997, 138 (D 83. kép).

69 Tüskés 2015, 237.

70 Moró 1664, 7b.

71 Cennerné Wilhelmb 1997, 115. (D 27. kép), 129. (D 62. kép).

72 Cennerné Wilhelmb 1997, 134–134. (D 77. kép); Tüskés 2015, 236.

IRODALOMJEGYZÉK

- Andreas von S. Theresia 1664.** Andreas von Sancta Theresia: *Niedergelegte Christliche Tapferkeit*. Bey Lucas Straub Buchtruckern, München, 1664. (VD17 12:125190B)
- Andreas von S. Theresia 1664.** Andreas von Sancta Theresia: *Tugendriecheuder Blumen-Büschel*. Durch Johann Jäcklin, München, 1679. (VD17 23:298794C)
- Balbin 1687.** Balbin, Bohuslav: *Verisimilia humaniorum disciplinarum*. Typis Krügerianis, Lipsiae, 1687. (VD17 14:019281V)
- Barabás 1899.** Barabás Samu (kiad.): *Zrínyi Miklós. A szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok*. II. MTA, Budapest, 1899. (MHH Okmánytárak)
- Bene 1987.** Bene Sándor: „Lacrimae Hungaricae”. A Zrínyi Miklós halálára Londonban kiadott gyászversek. In: Kovács Sándor Iván (szerk.): *Angol életrajz Zrínyi Miklósról*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987. 355–368. (Zrínyi-könyvtár, II.)
- Bene 2021.** Bene Sándor: *A harmadik szirén. Zrínyi Miklós költészete*. Osiris Kiadó – Gondolat Kiadó, Budapest, 2021.
- Cennerné Wilhelmb 1997.** Cennerné Wilhelmb Gizella: *A Zrínyi család ikonográfiája*. Balassi Kiadó, Budapest, 1997.
- Csillag 2016.** Csillag István: *Az Afium szövegkritikai kérdéseiről és datálásáról*. In: Csillag István (szerk.): „Égő szövétnék”. *Filológiai Zrínyi-kalászat*. Ráció Kiadó, Budapest, 2016. 133–210.
- G. Etényi 2016.** G. Etényi Nóra: *Zrínyi Miklós a Német-római Birodalom nyilvánosságában*. In: Hausner Gábor (szerk.): *Zrínyi-album*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. 282–337.
- Galla 2015.** Galla Ferenc: *Pálos missziók a 17–18. században*. S. a. r. Fazekas István. MTA–PPKE Lendület Egyháztörténeti Kutatócsoport, Budapest–Róma, 2015.
- Guttovieni 1663.** *Carmen acrostichum, in felicem Natalis recursum excellentissimi comitis, domini, domini Nicolai perpetui a Zrínio*. Per Josephum Guttovieni, nobilem Hungarum. Apud Susannam Rickesin viduam, Viennae, 1663. (RMK III. 2196)

- Imre 1997.** Imre Mihály: A kereszténység védőbástyája (Egy irodalmi toposz XVI. századi változatai). In: Petercsák Tivadar (szerk.): *Hagyomány és korszerűség a XVI–XVII. században*. Dobó István Vármúzeum, Eger, 1997. 217–233.
- Kecskeméti 1988.** Kecskeméti Gábor (kiad. és jegyz.), Kecskeméti Gábor – Nováky Hajnalka (bev.): *Magyar nyelvű halotti beszédek a XVII. századból*. MTA ITI, Budapest, 1988.
- Kecskeméti 1994.** Kecskeméti Gábor: Toposzok és exemplumok a história hasznairól a 17. században. *Studia Litteraria*, 32. (1994) 73–89.
- Kecskeméti 1998.** Kecskeméti Gábor: *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet. A magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században*. Universitas Könyvkiadó, Budapest, 1998. (Historia Litteraria, 5.)
- Kelenik 2016.** Kelenik József: A keresztény világ bajnoka. In: Hausner Gábor (szerk.): *Zrínyi-album*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. 108–173.
- Kéry 1989.** Kéry János gyászbeszéde Zrínyi Miklós temetésén, 1664. december 21-én. Ford. Borián Elréd. In: *Zrínyi-dolgozatok*. VI. ELTE BTK, Budapest, 1989. 292–325.
- Klaniczay 1964.** Klaniczay Tibor: *Zrínyi Miklós*. Akadémiai, Budapest, 1964².
- Klaniczay 1991.** Klaniczay Tibor (szerk.): *A Bibliotheca Zriniana története és állománya*. Argumentum – Zrínyi Kiadó, Budapest, 1991.
- Knapp 2003.** Knapp Éva: *Irodalmi emblematika Magyarországon a XVI–XVIII. században. Tanulmány a szimbolikus ábrázolásmód történetéhez*. Universitas Könyvkiadó, Budapest, 2003. (Historia Litteraria, 14.)
- Knapp–Tüskés 1996.** Knapp Éva – Tüskés Gábor: Emblémaelméletek Magyarországon a XVI–XVIII. században. In: Jankovits László – Kecskeméti Gábor (szerk.): *Neolatin irodalom Európában és Magyarországon*. Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1996. 171–187.
- Molnár 2008.** Molnár Antal: *A bátai apátság és népei a török korban*. METEM, Budapest, 2008. (METEM könyvek, 56.)
- Monostori 2020.** Monostori Tibor: Az aranykori spanyol és a magyarországi irodalom: egy új európai paradigma. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 124. (2020) 4. 417–451.

- Moró 1664.** [Moró Ignác István]: *Bustum lamentabile afflictæ gentis Hungaricæ*. Typis Matthæi Cosmerovii, Viennæ, 1664. https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ169053606 (a letöltés időpontja: 2023. augusztus 14.)
- Pálffy 2010.** Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. MTA TTI, Budapest, 2010. (História könyvtár. Monográfiák, 27.)
- Pálffy 2016.** Pálffy Géza: *Zrínyi Miklós nagy napja. Az 1663–1664. évi török háború egyik meghatározó eseménye: a vati hadimustra 1663. szeptember 17-én*. MTA BTK TTI – Jókai Mór Városi Könyvtár, Budapest–Pápa, 2016.
- Palmer 1635.** Palmer, Thomas: *Bristolls Military Garden. A Sermon preached unto the Worthy Company of Practisers*. Imprinted by Felix Kyngston, London, 1635.
- Perjés 2002.** Perjés Géza: *Zrínyi Miklós és kora*. Osiris, Budapest, 2002².
- Restás 2021.** Restás Attila: „Ex utroque miles” – Zrínyi Miklós utolsó képének felirata? In: Fogarassy Zoltán – Mészáros Kálmán – Török Péter (szerk.): *„Az ifjak tanítása oly nagy jó.” Tanulmányok Kovács Ágnes tiszteletére*. DE Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája, Debrecen, 2021. 381–397.
- Rimely 1880.** Rimely, Carolus: *Capitulum insignis Ecclesie collegiatae Posoniensis ad S. Martinum ep. olim SS. Salvatorem*. Typis Caroly Angermayer, Posonii, 1880.
- R. Várkonyi 2010.** R. Várkonyi Ágnes: Európa Zrínyije. In: R. Várkonyi Ágnes: *Európa Zrínyije*. Argumentum, Budapest, 2010. 229–268.
- Salamon 1886.** Salamon Ferenc: Halotti beszéd gróf Zrínyi Miklós fölött 1664-ben. *Budapesti Szemle*, 47. (1886), 404–422.
- Szárász 2012.** Szárász Orsolya: A kereszténység védőbástyája. *Studia Litteraria*, 51. (2012) 1–2. 51–67. <https://doi.org/10.37415/studia/2012/51/4001>
- Széchy 1902.** Széchy Károly: *Gróf Zrínyi Miklós 1620–1664*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1902. (Magyar történelmi életrajzok)
- Szinnyei 1903.** Sinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. IX. Hornyánszky, Budapest, 1903.
- Szörényi 2017.** Szörényi László: Zrínyi Miklós és Maffeo Barberini, azaz VIII. Orbán pápa költeményei. In: Bene Sándor – Fodor Pál – Hausner Gábor –

- Padányi József (szerk.): *Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról*. MTA BTK, Budapest, 2017. 449–459.
- Tusor 2015.** Tusor Péter: A primás, a bán és a bécsi udvar (1663–1664). *Történelmi Szemle*, 57. (2015) 2. 219–249.
- Tusor 2017.** Tusor Péter: Lippay primás követutasítása Zrínyi érdekében (1664. augusztus 16.) In: Bene Sándor – Fodor Pál – Hausner Gábor – Padányi József (szerk.): *Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról*. MTA BTK, Budapest, 2017. 123–137.
- Tusor 2022.** Tusor Péter: „Et a pensare al successore in caso.” Szelepchény György és a rendi szervezkedés (Egy nunciusi jelentés forrásértéke). *Levéltári Szemle*, 92. (2022) 39–102.
- Tüskés 2015.** Tüskés Gábor: A szigetvári és a költő Zrínyi Miklós képi ábrázolásai. In: Tüskés Gábor – Knapp Éva: *A Fortunatustól a Törökországi levelekig. Válogatott tanulmányok*. Universitas Könyvkiadó – MTA BTK ITI, Budapest, 2015. 215–252. (Historia Litteraria, 32.)
- Varga 1977.** Régi magyar költők tára: XVII. század: 9. *A két Rákóczi György korának költészete (1630–1660)*. S. a. r. Varga Imre, Akadémiai, Budapest, 1977. (RMKT XVII/9)
- Varga 1981.** Régi Magyar költők tára: XVII. század: 10. *Az 1660-as évek költészete (1661–1671)*. S. a. r. Varga Imre, Akadémiai, Budapest, 1981. (RMKT XVII/10)
- Varga 2016.** Varga Szabolcs: *Leónidasz a végeken. Zrínyi Mikós (1508–1566)*. Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, Pécs–Budapest, 2016.
- Viskolcz 2008.** Viskolcz Noémi: Matthaues Cosmerovius, a magyarok nyomdászja a 17. századi Bécsben. In: Monok István – Nyerges Judit (szerk.): *A MOKKA-R Egyesület 2007. december 17-I felolvasóülésének anyaga*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2008. 7–26.
- Vitnyédy 1871.** Vitnyédy István levelei 1652–1664: Adalékul a XVII. század politikai és erkölcstörténetéhez. Közli Fabó András. *Magyar Történelmi Tár*, 15. (1871) 1–272.
- Wix 2008.** Wix Györgyné: *Régi magyarországi szerzők: 1. A kezdetektől 1700-ig*. Szerk. és bef. P. Vásárhelyi Judit, a szerk. munkatársai Kis Elemérné – Kovács Zsuzsanna, OSzK, Budapest, 2008.

- Zelliger 1893.** Zelliger Alajos: *Egyházi írók csarnoka: Esztergom-főegyház-megyei papság irodalmi munkássága.* Esztergom, 1893.
- Zrínyi 1997.** *Zrínyi Miklós válogatott levelei.* Vál., a szöveget gondozta, jegyz.: Bene Sándor – Hausner Gábor, Balassi Kiadó, Budapest, 1997. (Régi Magyar Könyvtár. Források, 6.)
- Zrínyi 2004.** *Zrínyi Miklós prózai munkái.* S. a. r.: Kulcsár Péter, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. (Zrínyi Miklós összes művei)